

# ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

38ο Συμπόσιο Βυζαντινής και  
Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης

Αθήνα, 11-13 Μαΐου 2018

## ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

**Παρασκευή, 11 Μαΐου 2018**

*Πρωινή Συνεδρία*

### **ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ, ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ**

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Πλάτων Πετρίδης και Απόστολος Μαντάς

- 9:00** Έναρξη του Συμποσίου
- 9:30** Χαράλαμπος Μπακιρτζής και Πέλλη Μάστορα, Ο κωνσταντίνειος σηκός του Αγίου Δημητρίου
- 9:45** Κωνσταντίνος Ράπτης και Ελευθερία Φαντίδου, Παρατηρήσεις για την αρχιτεκτονική και την οικοδομική ιστορία του πρωτοβυζαντινού ναού της Μονής Λατόμου στη Θεσσαλονίκη
- 10:00** Νίκος Τσιβίκης, Πρώτες παρατηρήσεις σε κτήριο με χριστιανική χρήση του 4ου αιώνα μ.Χ. στη Μεσσήνη
- 10:15** Ρόζα Σκαφιδά, Παλαιοχριστιανική βασιλική με προσκτίσματα στο Αλιβέρι. Μία πρώτη προσέγγιση
- 10:30** Γεωργία Μοσχόβη, Χριστίνα Τσιγωνάκη, Δάφνη Χρονάκη, Gianluca Cantoro, Μαριάννα Κατηφόρη, Αγγελική Αλυγιζάκη και Νίκος Μπετεινής, Όρος Οζά, μία άγνωστη οχυρωμένη θέση στην ανατολική Κρήτη
- 10:45** Ergün Lafli και Sami Pataci, Edesseean mosaic artists in Byzantine Paphlagonia and elsewhere in Asia Minor
- 11:00** Συζήτηση
- 11:30** Διάλειμμα

**ΜΕΣΗ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ**  
**ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ**

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Αναστάσιος Αντωνάρας και Γεώργιος Πάλλης

- 12:00** **Ελένη Παπαβασιλείου και Άννα-Μαρία Κάσδαγλη**, Τριάντα χρόνια από την ανασκαφή στο Δεμιρλί της Ρόδου. Μία ανασύνθεση των δεδομένων
- 12:15** **Σωτήρης Βογιατζής**, Ο μνημειακός πυλώνας της Μονής Παναγίας Σκριπούς
- 12:30** **Ολυμπία Βικάτου, Νεοπτόλεμος Μιχαηλίδης και Κατερίνα Χαμηλάκη**, Βυζαντινό μοναστηριακό συγκρότημα στη θέση Παλαιομονάστηρο στην Κλόκοβα Αιτωλοακαρνανίας: από την ανασκαφή στην αναπαράσταση
- 12:45** **Κλήμης Ασλανίδης**, Βυζαντινοί ναοί των Βατικών
- 13:00** **Μαρία Τριγιά**, Επταπύργιο – Γεντί Κουλέ Θεσσαλονίκης. Προσέγγιση των οικοδομικών φάσεων του φρουρίου
- 13:15** **Γεώργιος Νίκας και Νεκτάριος Σκάγκος**, Το οχυρό της Ζαραφώνας στη Λακωνία
- 13:30** **Συζήτηση**
- 14:00** **Λήξη της Πρωινής Συνεδρίας**

*Απογευματινή Συνεδρία*

**ΜΕΣΗ και ΥΣΤΕΡΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ**  
**ΓΛΥΠΤΙΚΗ, ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ, ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ**

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Μελίνα Παϊσίδου και Όλγα Βάσση

- 15:30** **Σταύρος Γουλούλης**, Στο περιθώριο του Βυζαντίου: ο αρχιεπισκοπικός ναός του Αγίου Αχιλλείου Πρέσπας
- 15:45** **Βασίλειος Κλωνάτος**, Ένας άγνωστος λιθοξόος ή μαρμαράριος του 12ου αιώνα: νέα ανάγνωση στην κτιτορική επιγραφή του καθολικού της μονής Λευκών στο Αυλωνάρι Ευβοίας

- 16:00** | **Vladimir Božinović**, Some Observations on ‘Spolia’.  
The exonarthex of Hilandar
- 16:15** | **Jasmina Cirić**, Herakles knot in the architecture of late Byzantium
- 16:30** | **Όλγα Καραγιώργου**, «Τα καινούρια (;) ρούχα του αυτοκράτορα»: εικονογραφικά παράδοξα στα *tondi* του Dumbarton Oaks και της Βενετίας
- 16:45** | **Ιωάννης Βιταλιώτης**, Ελευθέριος ο Κουβικουλάριος: Αναδίφηση τεκμηρίων μνήμης και λήθης ενός μάρτυρος
- 17:00** | **Συζήτηση**
- 17:30** | **Διάλειμμα**

## ΜΕΣΗ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Μαρία Καζανάκη-Λάππα  
και Βασιλική Φωσκόλου

- 18:00** | **Βαρβάρα Παπαδοπούλου**, Νέα στοιχεία για τις τοιχογραφίες της Βλαχέρνας της Άρτας: οι παραστάσεις του νότιου κλίτους
- 18:15** | **Παναγιώτης Κατσαφάδος**, Ακολουθώντας τα ίχνη ενός άγνωστου ζωγράφου στη Μάνη των αρχών του 14ου αιώνα
- 18:30** | **Απόστολος Μαντάς**, Η τιμωρία σε βυζαντινά ψαλτήρια με μικρογραφίες στην ώρα
- 18:45** | **Θανάσης Μαΐλης**, Παρατηρήσεις για το τέμπλο και τις προσκυνηματικές εικόνες στη μεσοβυζαντινή Κρήτη
- 19:00** | **Ιωάννης Τσιουρής**, Μία άγνωστη εικόνα του αγίου Νικολάου, έργο της παλαιολόγειας εποχής
- 19:15** | **Μάρκος Γιαννούλης**, Η «γνωστή-άγνωστη» εικόνα του Γκέτινγκεν και οι κρητικές απεικονίσεις της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην ύστερη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη
- 19:30** | **Συζήτηση**
- 20:00** | **Λήξη της Απογευματινής Συνεδρίας**

Σάββατο, 12 Μαΐου 2018

ΗΜΕΡΙΔΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**Αναζητώντας τη θέση του «άλλου» στο Βυζάντιο:  
υλικά τεκμήρια και καλλιτεχνικές εκφάνσεις της παρουσίας  
αλλόφυλων και αλλόθρησκων στη βυζαντινή επικράτεια**

Πρωινή Συνεδρία

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Αναστασία Τούρτα και Νικόλαος Γκιολές

- 9:00** **Ηλίας Αναγνωστάκης**, Ετερότητες στο Βυζάντιο: Παραδείγματα και διαπιστώσεις
- 9:30** **Δημήτρης Χατζηλαζάρου**, Η έννοια της σοφίας ως πεδίο σύνθεσης ελληνορωμαϊκών και ιουδαιοχριστιανικών παραδόσεων κατά την περίοδο της κωνσταντινείας δυναστείας
- 9:45** **Γιώργος Δελγιαννάκης**, Θεοσεβείς, υψιστάριοι, ναυατιανοί και άλλες «αποκλίνουσες» ομάδες μεταξύ Ιουδαίων, Χριστιανών και Εθνικών: η κατασκευή του «άλλου» μετά τη Νίκαια (325)
- 10:00** **Άννα Λαμπροπούλου**, Οι εβραϊκές κοινότητες στην Πελοπόννησο κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο: προσεγγίσεις στην εικόνα του «άλλου»
- 10:15** **Άννα Τακούμη και Κυριακή Τασσογιαννοπούλου**, Οι «άλλοι» Εβραίοι στην βυζαντινή κοινωνία και τέχνη. Ανιχνεύοντας το αποτύπωμά τους στην Λακεδαίμονα
- 10:30** **Συζήτηση**
- 11:00** **Διάλειμμα**

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος  
και Νανώ Χατζηδάκη

- 11:30** **Κρίτων Χρυσοχοΐδης**, Ο αλλόφυλος στην βυζαντινή μοναστική κοινότητα, 11ος-15ος αιώνας
- 12:00** **Πλούταρχος Θεοχαρίδης**, Ο βυζαντινός πύργος της Μεταμορφώσεως στη Μονή Βατοπεδίου
- 12:15** **Ευάγγελος Παπαθανασίου**, Τι ζητά ο *καθολικός* των Αρμενίων Πέτρος Α΄ Getadardz στα βουνά της Δράμας;
- 12:30** **Διονύσιος Καλαντζής-Παπαδόπουλος**, Σταυροφόροι και Βυζαντινοί στη δυτική Στερεά Ελλάδα: η αρχαιολογική και τοπογραφική προσέγγιση ενός υστεροβυζαντινού συνόρου
- 12:45** **Ερρίκος Μανιώτης**, Τυπολογική ανάλυση των ξιφών στο βαραγγικό στράτευμα. Τα αρχαιολογικά τεκμήρια
- 13:00** **Αναστάσιος Αντωνάρας**, *Έξ ὄνυχος τόν λέοντα*. Ένα κορίτσι αφρικανικών πεποιθήσεων, μία Σλάβα και τοξότες ανατολικής εκπαίδευσης στην περιοχή της Θεσσαλονίκης
- 13:15** **Αλεξία-Φωτεινή Σταμούλη**, Η παρουσία του «άλλου» στην υστεροβυζαντινή αγιολογία
- 13:30** **Συζήτηση**
- 14:00** **Λήξη της Πρωινής Συνεδρίας**

### Απογευματινή Συνεδρία

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Αικατερίνη Δελλαπόρτα  
και Δημήτριος Αθανασούλης

- 15:30** **Έλλη Γκαλά-Γεωργιά**, Φράγκικο νερό στη χώρα του Άη Δημήτρη: το τέταρτο υδραγωγείο της Θεσσαλονίκης και η προσπάθεια επανάχρησής του από τους Βενετούς
- 15:45** **Metin Kaya και Merve Kalafat**, Cultural interactions in the middle period in Cappadocia: Art of the border or border of the art?

- 16:00** | **Zeki Boleken**, ‘Another meaning’ of spolia. Spolia as a material of reciprocal influences: some examples and considerations on material from Asia Minor
- 16:15** | **Πασχάλης Ανδρούδης και Γεώργιος Ορφανίδης**, Τέχνη και ιδεολογία στην αυλή του σελτζούκου σουλτάνου του Ρούμ (Rūm) Αλλαντίν Καϊκουμπάντ Α΄ (1219-1237). Μαρτυρίες για τη συμμετοχή ελλήνων αρχιτεκτόνων και τεχνιτών στα καλλιτεχνικά δρώμενα
- 16:45** | **Συζήτηση**

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Όλγα Γκράτζιου και Ευγενία Χαλκιά

- 17:00** | **Δημήτρης Αθανασούλης**, Το Σλαβικό ζήτημα
- 17:30** | **Χρήστος Σταυράκος**, Η αλβανική οικογένεια των Σπάτα: οι επιγραφικές μαρτυρίες
- 17:45** | **Βασιλική Φωσκόλου**, Ο «άλλος» στον οπτικό πολιτισμό του Βυζαντίου. Εικαστικές αναπαραστάσεις της ετερότητας στη μέση και ύστερη βυζαντινή εποχή
- 18:15** | **Συζήτηση**

**18:45** | **Παρουσίαση του ΛΘ΄ τόμου του Δελτίου της ΧΑΕ (2018). Αφιέρωμα στη μνήμη του Χαράλαμπου Μπούρα**

**19:00** | **Απονομή βραβείου στη μνήμη Τίτου Παπαμαστοράκη**  
**Απονομή βραβείου στη μνήμη Νικολάου Β. Δρανδάκη**

**19:15** | **Δεξίωση**  
**21:00**

Κυριακή, 13 Μαΐου 2018

Πρωινή Συνεδρία

**ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ**

**ΑΡΧΙΕΚΤΟΝΙΚΗ, ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗ, ΚΕΝΤΗΤΙΚΗ**

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Στυλιανός Περδίκης και Σταύρος Μαμαλούκος

- 10:00** **Αφροδίτη Πασαλή**, Συμβολή στη μελέτη της στηρίξεως συνεπτυγμένων τρούλλων στη μεταβυζαντινή ναοδομία
- 10:15** **Πάρις Ευγενικός**, Η δραστηριότητα ενός τοπικού εργαστηρίου ξυλογλυπτικής στην ανατολική Θεσσαλία (τέλη 16ου-17ος αιώνας)
- 10:30** **Μιχάλης Λυχούνας**, Κεντημένος επιτάφιος από τις Μέτρες της Ανατολικής Θράκης
- 10:45** **Συζήτηση**
- 11:15** **Παρουσίαση αναρτημένων πινακίδων**  
**Ευανθία Ιωαννάτου, Ιωάννης Κίζης και Ελευθερία Τσακανίκα**, Ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα Κεφαλονιάς  
**Μερόπη Κατσαντώνη, Θεόδωρος Γκανέτσος και Αδαμαντία Παναγοπούλου**, Εφαρμογή της φασματοσκοπίας Raman για την ταυτοποίηση των χρωστικών στις τοιχογραφίες της Παλαιάς Μονής Ταξιαρχών Αιγιαλείας
- 11:45** **Διάλειμμα**
- 12:00** **Ετήσια Γενική Συνέλευση των μελών της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας**  
Εκθέσεις πεπραγμένων 2017-2018:  
(α) του Διοικητικού Συμβουλίου και  
(β) της Εξελεγκτικής Επιτροπής Οικονομικής Διαχείρισης
- Αρχαιρεσίες**  
Εκλογή του νέου Διοικητικού Συμβουλίου για τα έτη 2018-2021

**ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ  
ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ**

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΝ: Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου  
και Μαρία Βασιλάκη

- 17:00** **Ιωάννης Χουλιάρης**, Οι τοιχογραφίες του ναού του Αγίου Δημητρίου στη Μεταμόρφωση Κοζάνης
- 17:15** **Μαρία Τσιάπαλη**, Δυτικές επιδράσεις στη μνημειακή ζωγραφική του 17ου αιώνα στην Άρτα
- 17:30** **Στέλλα Frigerio-Zένιου**, Ένα *puzzle* στην μονή της Παναγίας Τροοδίτισσας στην Κύπρο
- 17:45** **Στυλιανός Περδίκης**, Η Φυγή του Χριστού στην Αίγυπτο σε κυπριακό φύλλο βημοθύρου
- 18:00** **Νάσα Παταπίου**, Η εικόνα της Ανάστασης του Χριστού και η δωρήτρια της Λουκρητία Lasse (Laxe). Αρχαϊκές μαρτυρίες και αθησαύριστα στοιχεία
- 18:15** **Ιωάννα Σανδραβέλη**, Η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού: Χαλκογραφία του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου με δίγλωσση επιγραφή
- 18:30** **Συζήτηση**
- 19:15** **Λήξη του Συμποσίου**